

dr Anna Hanus
Uniwersytet Rzeszowski
Wydział Filologiczny
Katedra Lingwistyki Stosowanej

A U T O R E F E R A T

1. Imię i nazwisko: Anna Hanus

2. Posiadane dyplomy i stopnie naukowe:

- 1997 – dyplom magistra filologii w zakresie filologii germańskiej, specjalność nauczycielska uzyskany w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Rzeszowie; tytuł pracy magisterskiej: *Gedichte von Zbigniew Herbert als Gegenstand der Überlegungen über die Schwierigkeiten beim Übersetzen von literarischen Texten am Beispiel ausgewählter Werke aus dem Gedichtband „Herr Cogito“*; praca napisana pod kierunkiem prof. dr hab. Zdzisława Wawrzyniaka.
- 2007 – stopień doktora nauk humanistycznych w zakresie językoznawstwa uzyskany na Wydziale Filologicznym Uniwersytetu Rzeszowskiego na podstawie rozprawy doktorskiej *Zur Gestaltung der Dialogizität in Prosawerken – exemplifiziert an ausgewählten Erzählungen von Arthur Schnitzler und Thomas Bernhard*. Promotorem pracy był prof. dr hab. Zdzisław Wawrzyniak (recenzenci: prof. dr hab. Zofia Bilut-Homplewicz, prof. dr hab. Krzysztof Lipiński).

3. Informacje o dotychczasowym zatrudnieniu w jednostkach naukowych:

- 2008-2017: adiunkt w Zakładzie Teorii Komunikacji Językowej Instytutu Filologii Germańskiej Uniwersytetu Rzeszowskiego
- od września 2017: adiunkt w Katedrze Lingwistyki Stosowanej Uniwersytetu Rzeszowskiego

4. Osiągnięcia naukowo-badawcze i zainteresowania naukowe

Przed uzyskaniem stopnia doktora:

W centrum moich wczesnych zainteresowań badawczych znajdowały się szeroko rozumiane zagadnienia translatoologii. W pierwszych pracach naukowych koncentrowałam się na ukazaniu trudności przekładowych w tekstach literackich wynikających m.in. z różnic społeczno-kulturowych, nieznaności określonych realiów społeczno-historycznych, mogących przyczynić się do nieadekwatnej recepcji w przestrzeni kultury docelowej. Zajmowała mnie także rola tłumacza jako pośrednika między językami i kulturami.

Wspomnianej tematyce poświęcone są moje pierwsze publikacje i niektóre wystąpienia na międzynarodowych konferencjach naukowych w kraju i za granicą (por. załącznik 3 i 4). Problematyka przekładu tekstów literackich skierowała moje zainteresowania na dialogi literackie w tekstach prozatorskich oraz na problemy opisu tego rodzaju dialogów za pomocą instrumentarium lingwistycznego, dokładniej rzecz ujmując, przy użyciu instrumentarium lingwistyki dialogu i lingwistyki tekstu. Szczególnie ciekawe okazały się problemy koherencji formalnie zakamuflowanych dialogów o niejednoznacznej funkcji, które stały się m.in. przedmiotem mojej rozprawy doktorskiej na temat dialogów literackich w tekstach prozatorskich (monografia na podst. rozprawy doktorskiej por. załącznik 3, II [a]1). Dialog literacki wpleciony w tekst narracyjny utworu literackiego uznany został w niej za szczególny rodzaj tekstu, który powstaje dzięki interakcji co najmniej dwóch osób spełniających rolę nadawcy i odbiorcy. Koherencja dialogu jako tekstu potraktowana została zaś dynamicznie – jako interakcyjna własność tekstu, a nie statycznie – jako jego własność immanentna.

Po uzyskaniu stopnia doktora:

Uzyskanie stopnia doktora nauk humanistycznych otworzyło mi drogę do pracy naukowej w zespole badawczym prof. dr hab. Zofii Bilut-Homplewicz w Instytucie Filologii Germańskiej Uniwersytetu Rzeszowskiego. Od tego czasu poszerzyłam moje zainteresowania naukowe o problematykę lingwistyki tekstu i dyskursu, pragmalingwistyki, spojrzenia kontrastywne w ramach lingwistyki tekstu i dyskursu, zajęłam się także kontrastywnością interlingwistyczną (por. np. Bilut-Homplewicz 2013) oraz problemami z nią związanymi. Zagadnienia kontrastywne zainteresowały mnie szczególnie w kontekście punktów stykowych, ale i dywergencji w zakresie badań, ich zakotwiczeniu, a także metodologii polonistycznych i germanistycznych badań lingwistycznych. Dyskusje naukowe podczas konferencji międzynarodowych oraz lektura prac z zakresu tekstologii kontrastywnej doprowadziły mnie do wniosku, iż dla mnie, badacza neofilologa bardzo interesujące i zarazem istotne pole eksploracji mogą stanowić zagadnienia lingwistyczne w ujęciu kontrastywnym, oraz, że badania w tym zakresie mogą wносить znaczący wkład w rozwój badań w obu obszarach badawczych.

Zbliżenie wspomnianych kręgów badawczych poprzez transfer wiedzy i jej problematyzację stało się głównym celem założonego w 2011 roku Ośrodka Badawczo-Dydaktycznego i Transferu Wiedzy *Tekst – Dyskurs – Komunikacja*, którego jestem członkiem i współzałożycielem. W zespole badawczym pod kierownictwem prof. dr hab. Bilut-Homplewicz podejmujemy próby kontrastywnego spojrzenia na stan badań w obu wspomnianych obszarach poprzez wskazanie na odmienne tradycje, różne drogi badawcze w analizie złożonych problemów tekstologicznych, ale także na analogie w zakresie badań polonistycznych i germanistycznych. Podjęliśmy liczne inicjatywy popularyzujące badania naukowe w formie dyskusji, wykładów gościnnych oraz publikacji rozmów fachowych ze znamienitymi badaczami z Polski i krajów niemieckiego kręgu kulturowego na stronie internetowej naszego ośrodka (<http://www.tdk.ur.edu.pl>). Rozmowy te ukazują się tam w języku niemieckim i polskim.

Prace, które ukazały się po uzyskaniu przeze mnie stopnia doktora nauk humanistycznych:

- a) monografie:

- autorskie: 2
- współredakcja monografii: 4
- b) artykuły naukowe:
  - autorskie: 25 (w tym jeden w tłumaczeniu na język rosyjski)
  - współautorskie: 9
  - przyjęte do druku: 2
  - recenzje: 1
- c) tłumaczenia tekstów naukowych:
  - monografie: 1
  - teksty literackie: 1
  - artykuły naukowe z zakresu lingwistyki: 9
  - podręczniki i materiały dydaktyczne: 3

Artykuły mojego autorstwa opublikowane zostały w czasopismach punktowanych (Lista B: 22 artykuły m.in. w: *Humanities and Social Sciences*, *Colloquia Germanica Stetinensia*, *Studia Germanica Gedanensia*, *Studia Niemieoznawcze*, *Stylistyka*, *Słowo, tekst i dyskurs – text und diskurs*, *Zeitschrift des Verbandes Polnischer Germanisten*) oraz jako rozdziały w recenzowanych monografiach wydawanych na polskich i zagranicznych uniwersytetach m.in. w Polsce, Niemczech, Austrii, Chinach (14 tekstów, por. załącznik 3).

W tym czasie uczestniczyłam także czynnie w 18 konferencjach ogólnopolskich i międzynarodowych (germanistycznych, neofilologicznych i polonistycznych), w tym w zagranicznych, np. w Niemczech, Austrii, Chinach, Finlandii). Organizowałam bądź współorganizowałam 5 konferencji międzynarodowych wspartych finansowo grantami przez instytucje polskie i niemieckie. (Szczegółowy wykaz konferencji por. załącznik 4).

Ponadto brałam udział w 5 projektach badawczych, z których 4 uzyskały granty. (Szczegółowe informacje na ten temat w pkt. 4.3.).

Pracę naukową mogłam ponadto rozwijać podczas pobytów na stypendiach naukowych oraz podczas pobytów badawczych na Uniwersytecie Duisburg-Essen (stypendium Ministerstwa Bawarii – Würzburg/Niemcy 2008, stypendium Uniwersytetu Duisburg-Essen – Essen/Niemcy 2009, pobyt naukowy na Uniwersytecie Duisburg-Essen – Essen 2010).

4.1. Obszar badawczy podlegający ocenie

Wskazanie osiągnięcia wynikającego z art. 16 ust. 2 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. Nr 65, poz. 595 ze zm.):

a) rodzaj osiągnięcia naukowego:

monografia

b) autor, tytuł publikacji, rok wydania, nazwa wydawnictwa:

Anna Hanus, *Krytykowanie i jego operacjonalizacja w kontrastywnej analizie dyskursu* 2018. Wrocław – Dresden: Atut/Neisse Verlag, 270 stron, ISBN 978-83-7977-345-9 (recenzenci wydawniczy: dr hab. prof. UW Waldemar Czachur, dr hab. prof. UŚ Iwona Loewe)

c) omówienie celu naukowego ww. pracy i osiągniętych wyników wraz z omówieniem ich ewentualnego wykorzystania:

Punkt ciężkości wskazanej monografii stanowi **holistyczny opis krytykowania w rozumieniu pragmatyczno-komunikacyjnym rozpatrywany przez pryzmat lingwistyki tekstu**, tj. zawartych w tekście wyznaczników językowych i treściowych na płaszczyźnie mikro oraz z perspektywy dyskursu umieszczonego w konkretnej czasoprzestrzeni (płaszczyzna makro). **Ważny punkt dociekań omawianego opracowania stanowią ponadto rozważania, na ile analiza krytykowania rozumianego jako kompleksowe działanie językowe może być wskaźnikiem pomocnym w analizach dyskursu tj. w analizach wiedzy i władzy, a także w prześledzeniu sposobów i strategii profilowania rzeczywistości, tj. stanowić przyczynek do określenia profilu medialnego poszczególnych aktorów badanego dyskursu.**

Rozważania teoretyczne, a w konsekwencji także analizy materiału korpusowego oparte zostały na założeniach i ustaleniach germanistycznej analizy tekstu i dyskursu oraz pragmalingwistyki. Motywy obrania tej drogi są dwojakie. Za takim zakotwiczeniem mojej dyskusji teoretycznej, a w konsekwencji także analiz przemawia długa i bogata tradycja, a także znaczny wkład badań germanistycznych w rozwój lingwistyki tekstu i dyskursu, bogactwo badawczych propozycji i podejść do wspomnianych kategorii oraz duże zaawansowanie w badaniach na tekstami/wypowiedziami zanurzonymi w dyskursie. Drugą przesłanką, przemawiającą za takim podejściem do podejmowanych przeze mnie zagadnień, jest chęć przybliżenia polskiemu odbiorcy germanistycznej dyskusji naukowej na wspomniane tematy oraz wskazanie aktualnych problemów w tym zakresie, zajmujących obecnie lingwistów niemieckojęzycznego kręgu kulturowego, z myślą o wniesienia pewnego wkładu w rozwój obu omawianych kultur piśmienniczych poprzez problematyzację wiedzy i jej transfer.

Niniejsza publikacja stanowi swego rodzaju kontynuację prowadzonych przeze mnie od kilku lat, w ramach pracy w Ośrodku Badawczo-Dydaktycznym i Transferu Wiedzy *Tekst – Dyskurs – Komunikacja*, badań kontrastywnych oraz realizację powziętych przez skupionych w nim badaczy zamierzeń zbliżania polonistycznej i germanistycznej kultury lingwistyczno-dyskursologicznej, a także stworzenia możliwości do przenikania idei i wymiany myśli pomiędzy badaczami różnych krajów.

Ustalenia teoretyczne lingwistów niemieckojęzycznego kręgu kulturowego, mimo wielkich zasług na omawianym polu, nie proponują jednak oczywiście gotowych rozwiązań, a w zakresie badań nad krytykowaniem wykazują nawet pewne deficyty. Fakt ten otwiera jednak przed badaczem nowe możliwości, daje szansę na ich twórcze uzupełnienie.

Prowadzona przeze mnie na przestrzeni wielu miesięcy wnikliwa analiza korpusów tekstowych dyskursów medialnych skupionych wokół dwóch spektakularnych, a zarazem kontrowersyjnych wydarzeń dyskursywnych (premiera rynkowa biografii autorstwa Artura Domosławskiego *Kapuściński non-fiction* oraz reakcja polskich i niemieckojęzycznych mediów na diskutowane w niej treści a także podobne wydarzenie dyskursywne, jakim stała się publikacja przez Gerharda Gnaucka biografii Marcela Reicha-Ranickiego pt.: *Marcel Reich-Ranicki. Polskie lata*) i refleksja nad dotychczasowym germanistycznym stanem badań

nad dyskursem (rozdział 2), a także spojrzeniami na wartościowanie i krytykowanie doprowadziły mnie do konkluzji, iż krytykowanie nie musi być pochodną wartościowania oraz że potwierdzenie może znaleźć teza, iż krytykowanie może być traktowane jako samodzielne kompleksowe działanie komunikacyjne, wykraczające poza ramy wartościującego aktu mowy czy działania językowego wartościującego negatywnie. Krytykowanie przyjmuje bowiem niejednokrotnie postać działania o bardzo złożonej strukturze i formie, jawiąc się jako swego rodzaju zbiór działań językowych, nie tylko i nie zawsze o charakterze wartościującym (może ono bowiem przybrać formę pozornego chwalenia, pozornego relacjonowania faktów itp.), które częstokroć wymaga od czytelnika dużej uwagi, ze względu na obecność sformułowań aluzyjnych, ironicznych, zawarte w nim presupozycje, podteksty czy też nawiązania intertekstualne do innych tekstów/wypowiedzi.

By opisać tak kompleksową kategorię, będącą niezmiernie rzadko obiektem rozważań lingwistyki germanistycznej, a jeśli już to jako pochodną wartościowania, zwróciłam się kolejno ku teorii aktów mowy, koncepcji działań językowych Barbary Sandig (1979; 1993) oraz propozycjom Lianmin Zhonga (1995) z zespołu badawczego skupionego wokół Sandig, a także ustaleniom poczynionym przez Wenera Zilliga (1982) i w końcu podejściom do krytykowania w dyskursie (rozdział 3).

Konfrontacja ustaleń teoretycznych z wynikami analiz korpusowych utwierdziła mnie w przekonaniu, iż badacz analizujący korpusy składające się z obszernych tekstów/wypowiedzi o złożonej budowie, zmuszony jest odejść od analizy poszczególnych aktów mowy, czy też pojedynczych działań językowych, gdyż zarówno relacje zachodzące pomiędzy nimi, jak i pomiędzy poszczególnymi tekstami/wypowiedziami dyskursu wykazują zbyt duży stopień kompleksowości, by można je było badać dotychczasowymi metodami teorii aktów mowy czy działań językowych w rozumieniu Sandig (por. np. Sandig 1979; 2003), oraz że konieczne jest rozpatrywanie krytykowania w szerokim kontekście z uwagi na fakt, iż niejednokrotnie dopiero wnikliwe przyjrzenie się określonej wypowiedzi w kontekście innych wypowiedzi pozwala odkryć intencję określonego nadawcy/aktora, a przez to całościowo objąć badane zjawisko.

Szansę na eksplorację i analizę *krytykowania*, postrzeganego jako kompleksowe językowe działanie komunikacyjne, dostrzegłam w umieszczeniu tego zjawiska w polu badań dyskursologicznych w rozumieniu germanistycznej lingwistyki dyskursu (rozdział 4). Ten obszar badań zajmuje się dyskursami rozumianymi jako zbiory tekstów względnie wypowiedzi na wspólny temat, powiązanych ze sobą relacjami wychodzącymi poza odniesienia intertekstualne, które w badaniach germanistycznych określane są mianem dyskursywności. Takie osadzenie badań nad krytykowaniem pozwoliło na spojrzenie na nie przez pryzmat zawartych w tekście wyznaczników językowych na płaszczyźnie mikro, ale także z perspektywy dyskursu, a zatem poziomu makro. Połączenie obu podejść otworzyło zaś w dalszej perspektywie możliwość holistycznego opisu krytykowania.

Przeprowadzona synteza ustaleń teoretycznych **lingwistyki germanistycznej** oraz materiału korpusowego pozwoliła wysnuć następujące wnioski teoretyczne zaprezentowane we wspomnianej monografii (rozdział 3):

1. Krytykowanie należy traktować jako szczególny rodzaj wartościowania o profilu negatywnym, mimo iż to działanie może jednocześnie zawierać elementarne działania

wartościujące i inne. Krytykowanie może bowiem występować zarówno jako typ/wariant wartościowania negatywnego, jak i jako działanie nadrzędne, zawierające w swojej strukturze elementarne działania wartościujące.

2. W odniesieniu do krytykowania jako kompleksowego działania językowego nie można zastosować teorii aktów mowy, czyli traktować tego typu działań jako sumy illokucji, ani też podejścia komunikacyjno-pragmatycznego w rozumieniu Sandig (por. np. Sandig 1979, 2003). Ważne jest zatem dostrzeżenie dodatkowych znaczeń zawartych w działaniach. Dlatego też kompleksowe działanie językowe *krytykowanie* możemy odczytywać i analizować na dwóch płaszczyznach: elementarnych działań językowych oraz na poziomie znaczeń językowo-kontekstowych.
3. Kompleksowe działanie językowe *krytykowanie* nie musi być sumą pojedynczych typów działań językowych, czyli działań pierwszego rzędu w rozumieniu Dietz (2000), ani też sumą działań językowych drugiego rzędu, czyli działań na płaszczyźnie kontekstowo-językowej. Odwołując się do spostrzeżeń Wüesta (2011), możemy ustalić, iż poszczególne elementarne działania językowe zarówno o charakterze subsydiarnym, jak i komplementarnym, często niemające charakteru krytycznego, przy rozpatrzeniu całego działania kompleksowego, zwłaszcza w aspekcie kontekstu sytuacyjnego i językowego oraz warstwy znaczeń językowych i pozajęzykowych, okażą się kompleksowym działaniem językowym *krytykowanie*.
4. Kompleksowe działanie językowe *krytykowanie* może być realizowane za pomocą różnorodnych środków językowych. Podczas analizy takich działań należy uwzględnić nie tylko środki językowe, warstwę znaczeniową, lecz także kontekst zarówno językowy, jak i pozatekstowy.
5. Kompleksowe działania językowe mogą być rozpatrywane na dwóch poziomach:
  - a) jako działania kompleksowe pierwszego rzędu, wyrażające określoną intencję nadawcy na poziomie tekstu, rozpoznawaną na podstawie warstwy treściowej, środków językowych i pozajęzykowych oraz kontekstu znaczeniowego danej wypowiedzi językowej.
  - b) jako kompleksowe działania językowe drugiego rzędu wyrażające intencję całego tekstu.
6. Kompleksowe działanie językowe może być odczytywane na płaszczyźnie pojedynczego tekstu, ale niektóre działania tego typu są czytelne dopiero w kontekście innego konkretnego tekstu w konkretnym dyskursie, kiedy np. znaczenie wypowiedzi można odczytać, znając i konfrontując ją z tekstem bądź wypowiedzią, do której się odnosi. Mam tu na myśli działania, które bez uwzględnienia tekstu odniesienia nie są działaniami krytycznymi. Taki status otrzymują dopiero po uwzględnieniu wypowiedzi innych uczestników dyskursu.

W wyniku poczynionych ustaleń uzasadnione jest w moim przekonaniu postrzeganie krytykowania z punktu widzenia germanistycznej lingwistyki dyskursu¹ jako praktyki

---

¹ W perspektywie dyskursologicznej określenie *praktyka językowa* zdaje się trafniej oddawać charakter użyć językowych w dyskursie, gdyż wskazuje na fakt, iż uwzględnia nie tylko intencję nadawcy, ale i pokazuje, że każda praktyka komunikacyjna jest wytworem nadawcy i odbiorcy. W moim przekonaniu jednak oba te sposoby postrzegania krytykowania są słuszne, wskazują bowiem na różne aspekty opisywanej kategorii. Dla lepszego

językowej bądź też komunikacyjnej, a jeszcze precyzyjniej, spoglądając na nie z perspektywy pragmalingwistyki, jako kompleksowego działania językowego, złożonego z więcej niż jednego działania prostego, którego zamiar/cel komunikacyjny najczęściej nie jest sumą pojedynczych działań illokucyjnych i niejednokrotnie musi być odczytywany na podstawie określonego kontekstu, wiedzy z zakresu danej dziedziny, umiejętności odkrycia odniesień intertekstualnych etc.

Opisane kompleksowe działanie językowe, względnie praktyka językowa, określana także jako praktyka komunikacyjna, zanurzona w dyskursie, która w takim kontekście nie znalazła się dotychczas w polu zainteresowania lingwistów, może, jak wykazały przeprowadzone przeze mnie wstępne analizy korpusowe, przybierać różne postaci.

Aby tego dowieść w oparciu o obszerny korpus, wychodząc od pragmalingwistycznego rozumienia krytykowania zorientowanego na działanie, sięgnęłam po teksty, w których ujawniają się kompleksowe działania językowe i umieściłam je w kontekście dyskursu rozumianego jako zbiór tekstów/wypowiedzi na dany temat, których wzajemne relacje wykraczają poza nawiązania intertekstualne, by tym sposobem holistycznie podejść do krytykowania, analizując je z perspektywy mikro (języka) i makro (dyskursu).

W wyniku pragmalingwistyczno-dyskursologicznej analizy zebranego materiału (rozdział 5), jego warstwy treściowej i językowej, a także kontekstu językowego i sytuacyjnego udało mi się wyłonić najbardziej charakterystyczne typy krytykowania, tj. krytykowanie wprost, krytykowanie pośrednie oraz jego typ mieszany: krytykowanie eksplcytno-implcytne. Wnikliwa analiza passusów zawierających poszczególne typy krytykowania pozwoliła na dalszą dyferencjację typów podstawowych, tj. wyodrębnienie różnorodnych ich wariantów, jak: *krytykowanie przez pozorne relacjonowanie, krytykowanie przez kontrastowanie, a także przez sprostowanie, ironizowanie, cytowanie, czy też przez odwołanie się do zasad etycznych* etc. Ostatecznie na podstawie materiału badawczego wyodrębniłam 5 wariantów krytykowania wprost i 11 wariantów krytykowania pośredniego (por. rozdział 5 monografii).

Analiza korpusów tekstowych zaowocowała wnioskami pozwalającymi na dokonanie pewnych uogólnień dotyczących poszczególnych typów i podtypów czyli wariantów krytykowania:

Krytykowanie wprost objawia się głównie subiektywnymi ocenami dokonywanymi przez i z punktu widzenia autora krytyki, kiedy ten, występując w roli autorytetu, eksperta, wskazując przy tym zwykle na autonomiczny charakter swojej wypowiedzi i subiektywność sądu, wypowiada się na temat danej postaci, wydarzenia bądź zachodzących zjawisk. Omawiany typ krytykowania może być realizowany za pomocą serii działań o charakterze subiektywnym, wyrażających oceny podmiotu krytykującego (*krytykowanie przez ocenianie*), może być dodatkowo rozbudowany o argumenty potwierdzające dany sąd (krytykowanie wprost poparte argumentami), jak przykłady bądź odesłania przez autora do innych „przypadków”, powołanie się na wypowiedzi autorytetów w danej dziedzinie w formie cytatu czy parafrazy. Krytykowanie w swej postaci wprost bywa także rozbudowane dodatkowo o spekulacje na temat przyczyn danego stanu rzeczy i jego przyszłych bądź możliwych

---

zobrazowania struktury opisywanego zagadnienia i większej przejrzystości wyводу w pracy używam określenia *kompleksowe działanie językowe*.

konsekwencji (*krytykowanie wprost rozbudowane o refleksje spekulatywne i wynikające z tego wnioski*). Językowo *krytykowanie wprost* wyróżnia wielokrotne użycie zdań zawierających sądy podmiotu (autora), dla których charakterystyczne są sformułowania w pierwszej osobie liczby pojedynczej, podkreślające autonomię danej oceny. Cechują je ponadto liczne wartościujące przydawki, formy orzecznikowe, częste repetycje, serie negacji, cytowanie czy powołanie się na innych autorów, a także wyliczenia określonych praktyk przywołane dla poparcia określonego sądu, mające wzmocnić efekt wartościowania negatywnego.

Typ **krytykowanie pośrednie** w badanym korpusie wykazuje zdecydowaną dominację. Prezentuje się ponadto w znacznie bardziej rozbudowanej palecie odmian, co skutkowało wyróżnieniem wyraźnie większej liczby wariantów tego kompleksowego działania językowego. Na podstawie materiału badawczego wyróżnionych zostało bowiem aż 11 wariantów krytykowania pośredniego.

Ten typ krytykowania charakteryzuje się sporym wyrafinowaniem i wieloznacznością wyrazu, a jego odczytanie niejednokrotnie wymaga od odbiorcy szerokiej wiedzy na temat przedmiotu krytyki, kontekstu historyczno-społecznego, znajomości sytuacji politycznej i powiązań politycznych określonych frakcji, dużej sprawności w odślanianiu odniesień intertekstualnych, przysparzających nierzadko wielu trudności interpretacyjnych. Pod względem językowym realizowane jest zwykle przy użyciu ironii, sarkazmu, sugestywnych pytań retorycznych, presupozycji, czy metafor i porównań.

Jednakże zwykle to nie określone środki językowe czy ich zespół miał wpływ na decyzje typologiczne podczas wyodrębniania poszczególnych wariantów wskazanych typów krytykowania. Niezmiernie ważne były decyzje w zakresie szeroko pojętego kontekstu odnoszącego się często do całego dyskursu na dany temat, rodzaj i sposób realizacji odniesień intertekstualnych, umiejętność odczytania ironii, sarkazmu, aluzji. Dla większej przejrzystości wyводу warto przywołać kilka przykładów wyłonionych wariantów krytykowania.

Krytykowanie pośrednie wyrażone za pomocą wskazania na sprzeczności polegające na wykazaniu antynomii w sądach, w wywodzie bądź też w działaniach podmiotu poddanego analizie w celu skrytykowania postaw, sądów, postaci etc. polega na wyłowieniu sprzecznych głosów bądź wykluczających się działań i zestawieniu, zderzeniu ze sobą tych antagonistycznych elementów. Ich celem jest zdemaskowanie, a co za tym idzie skrytykowanie takiej postawy. Elementy antynomiczne prezentowane są zazwyczaj tak, by ten kontrast był widoczny i łatwo rozpoznawalny.

W przypadku *krytykowania pośredniego przez cytowanie* podmiot krytykujący sięga po wymowny cytat, a nawet serię cytatów, by za jego pomocą wyrazić swój krytyczny, negatywny stosunek do opisywanych wydarzeń, sposobu postępowania danej osoby bądź grupy osób. Użyty w danym wypadku cytat nie zawiera krytyki bezpośredniej, odnoszącej się do krytykowanej postaci, nie jest też zazwyczaj prostą analogią do omawianego przypadku etc. Zwykle to swego rodzaju obraz, metafora wymagająca sprawności odczytywania odniesień intertekstualnych, a przede wszystkim szerszej wiedzy, czyli wiedzy wykraczającej poza tę, którą zyskujemy podczas lektury danego artykułu.

Krytykowanie pośrednie przez pozorne relacjonowanie faktów opiera się na mocno subiektywnym i stronniczym doborze faktów, na przedstawieniu określonych wydarzeń z jednej z góry przyjętej perspektywy na zasadzie selekcji negatywnej w celu zdyskredytowania

sądów lub działań określonej osoby. Informacje dobierane są przy tym w taki sposób, by odbiorca miał wrażenie, iż ma do czynienia z relacjonowaniem suchych i niepodważalnych faktów, a przy tym nabrał przekonania, iż informacje wyraźnie przemawiają przeciwko danemu podmiotowi będącemu tematem dyskusji.

Kolejnym sposobem wyrażania krytyki może być *krytykowanie pośrednie przez polemizowanie*. W takim wypadku podmiot krytykujący, wyrażając sprzeciw, prezentując swoje odmienne zdanie, czy też kontrując argumenty innego autora, pośrednio daje wyraz swojego krytycznego stosunku do jego wypowiedzi. Kompozycyjnie takie działanie jest zazwyczaj dwudzielne. Na wstępie krytykujący zwykle przytacza bądź wskazuje na wypowiedź i argumenty postaci, z którą się nie zgadza, by w dalszej części swojej wypowiedzi „zbić” argument względnie argumenty strony przeciwnej, prezentując własne racje, dające wyraz jego krytycznej postawie, jego sprzeciwowi wobec argumentów drugiej strony.

Ciekawym przykładem krytykowania jest także *krytykowanie pośrednie przez sformułowanie pytań retorycznych*. Ten wariant krytykowania polega na postawieniu przez autora danego tekstu pytań, które de facto nie mają na celu uzyskania na nie odpowiedzi. Przez umiejętne ich użycie (sformułowania ironiczne, czy sarkastyczne mające spotęgować efekt krytykowania) autor wskazuje na czyjeś winy, nieprawidłowe postawy czy działania, na ich oczywistość, by w ten sposób skrytykować dany obiekt rzeczywistości.

Ważne w kontekście zaproponowanej typologii jest podkreślenie faktu, iż podjęcie poszczególnych decyzji odnośnie określenia danego wariantu krytykowania wymagało niejednokrotnie trudnych decyzji rozstrzygających. Wiele przypadków *krytykowania* wykazywało bowiem niezwykłą kompleksowość i niejednoznaczność. Uwzględnić należało nie tylko wszystkie czynniki treściowe, językowe, ale i pozajęzykowe takie jak kontekst, w jakim pojawia się dana postać poddana krytyce, wiedzę na temat owej osoby oraz wiedzę na temat przebiegu danego dyskursu, nierzadko w kontekście międzynarodowym. Z uwagi na wielką różnorodność w doborze środków językowych w przypadku form, w których niezmiernie trudne było podjęcie decyzji, jaki wariant w danym działaniu kompleksowym przeważa, posługuję się sformułowaniem **forma mieszana** krytykowania.

W wyniku przeprowadzonych analiz korpusowych ustaliłam także, iż niektóre działania kompleksowe określone mianem *krytykowania* stanowią swego rodzaju konglomerat dwóch, a nawet więcej wariantów *krytykowania*. Tego typu struktury proponuję określać mianem **krytykowania o charakterze kumulatywnym**.

Przeprowadzona analiza potwierdziła, iż krytykowanie może wykazywać różne typy i warianty a sporządzona typologia może stanowić pewien wskaźnik, jak rozpoznawać i wydzielać z całości tekstowych poszczególne formy, by móc wnioskować o strategiach i funkcjach krytykowania a także intencjach ich autorów. Stanowi ponadto autorską propozycję o charakterze otwartym, gdyż wyróżniony zbiór w zależności od podejścia metodologicznego, może ulegać poszerzeniu.

Zaprezentowana typologia jest w badanym obszarze pierwszą propozycją analizy dyskursu medialnego i może być zastosowana do kolejnych interpretacji, co pozwoli sprawdzić jej uniwersalność. Jej celem jest wskazanie na główne sposoby i możliwości tworzenia/oddawania i interpretowania *krytykowania* w tekstach prasowych. Wydaje się jednak o tyle atrakcyjna, iż większość tekstów/wypowiedzi medialnych a nawet tych

występujących w sferze publicznej i prywatnej to teksty/wypowiedzi zawierające oceny, a tym samym charakteryzujące się często obecnością krytykowania w postaci kompleksowych działań językowych. Oznacza to zatem, iż można rozważyć przeprowadzenie podobnych analiz na kolejnych polach.

Wylonione typy i warianty krytykowania w kolejnych krokach części empirycznej zostały wykorzystane jako ważne narzędzie analiz dyskursów wokół dyskursywnych wydarzeń stanowiących ich podstawę, a także do poczynienia istotnych ustaleń badawczych w aspekcie kontrastywnym w trzech różnych aspektach (por. 5.4. oraz 6):

1. Kompleksowe działanie *krytykowanie* poddano analizie pod kątem jego zastosowania i funkcji, jakie dane warianty *krytykowania wprost* i *krytykowania niebezpośredniego*, mogą spełniać w dyskursach prasowych (por. 5.4.).
2. Kontrastywnie zbadany został sposób uprawiania krytyki, tj. sięgania po określone strategie, a zatem określone warianty krytykowania w polskim i niemieckojęzycznym kręgu kulturowym, z uwzględnieniem hipotez dotyczących ich wykorzystania przez poszczególne redakcje bądź autorów (por. 5.4.).
3. Analiza kompleksowego działania *krytykowanie* posłużyła wreszcie jako instrument analizy wiedzy, władzy i profilowania aktów dyskursu, a co za tym idzie rzeczywistości w badanym dyskursie (rozdział 6).

Analizy odnoszące się do zastosowania krytykowania pozwoliły wnioskować o intencjach komunikacyjnych, stosunku danego autora do przedmiotu krytyki, jego znajomości tematu i szczegółów dyskusji na dany temat, o stopniu jego emocjonalnego zaangażowania w dyskusję (pod warunkiem, iż nie jest to zabieg celowy, zastosowany dla uzyskania lepszego efektu, wywołania większego wrażenia na czytelniku), odwagi w wyrażaniu krytycznych opinii względem osób publicznych: postaci wybitnych, polityków etc.

Analizy kontrastywne dyskursów cząstkowych (polskiego i niemieckojęzycznego na temat biografii Kapuścińskiego i wokół publikacji Gnaucka) wyloniły natomiast punkty styczne i konwergencje w sposobach, strategiach, funkcjach krytykowania w porównywanych obszarach kulturowych. Ujawniły także, jak krytykowanie może wpływać na sposób przedstawiania rzeczywistości, a zarazem na jej postrzeganie.

Ostatnia z przeprowadzonych analiz miała potwierdzić bądź obalić tezę, iż analiza kompleksowego działania językowego *krytykowanie* pozwoli wysnuć wnioski na temat kwestii ważnych w badaniach nad dyskursem, a mianowicie na temat wiedzy i władzy, ale także pozwoli zaobserwować sposoby profilowania w mediach poszczególnych aktorów dyskursu. Zastosowanie analizy kompleksowego działania językowego *krytykowanie* do eksploracji dyskursu wykazało, iż przyczynia się ono do ujawnienia mechanizmów władzy, sposobów kształtowania wiedzy kolektywnej, gdyż poszczególni aktorzy dyskursu, konstruując obrazy medialne, manifestują władzę tworzącą się na drodze walk semantycznych w rozumieniu Feldera (2006), a także kreują powstającą w ten sposób wiedzę.

W prowadzonych obecnie analizach dyskursu badacze sięgają najczęściej po sprawdzone sposoby jego eksploracji takie, jak: analizy pól metafor, analizy słów kluczowych, nominacji i predykcji oraz analizy toposów argumentacyjnych, niekiedy także analizy ról aktorów dyskursu.

Wysunięta przeze mnie propozycja stanowi swego rodzaju ofertę rozszerzenia narzędzi analizy dyskursu, rozbudowania jej o analizy krytykowania. Sądzę, że mogą one pozwolić wskazać nowe sposoby dociekania na temat wiedzy i władzy w dyskursie, umożliwić nowe podejście do profilowania jego aktorów, a co za tym idzie, profilowania dyskursywnego obrazu świata.

Zaprezentowany aspekt badania dyskursu stanowi oczywiście tylko jedną z wielu możliwych propozycji eksploracji dyskursu medialnego. W przyszłości cenne byłoby przyjrzenie się dyskursowi z innych perspektyw w celu jego jeszcze dokładniejszego zbadania. Warte rozważenia w kontekście analizy krytykowania byłoby natomiast poświęcenie uwagi tekstom stricte krytycznym (składającym się de facto z całych łańcuchów kompleksowego działania *krytykowanie*) i podjęcie próby określenia celów i strategii ich autorów. Przydatne dla dalszych badań mogłoby się ponadto okazać określenie modeli, na podstawie których takie teksty są wytwarzane.

Na krytykowanie warto by także spojrzeć przez pryzmat gatunków bądź analizować je w tekstach, które nie mają prymarnie funkcji ekspresywnej czy impresywnej. Analizy tego rodzaju to kolejne wyzwanie dla badaczy dyskursu i kolejne pole, którego zawiloci można, a może nawet należałoby zgłębić. Jest to zadanie badawcze wymagające określenia nowych parametrów badań, wyznaczenia pola analiz, podjęcia kolejnych rozważań teoretycznych i wnikliwej eksploracji korpusu.

4.2. Pozostałe obszary badawcze

Zaprezentowana powyżej problematyka stanowi dużą część moich zainteresowań badawczych, jednak nie jest jedyną domeną prowadzonej przeze mnie pracy naukowej. Pozostałe publikacje wydane drukiem po uzyskaniu stopnia doktora można ująć syntetycznie w cztery tematy badawcze:

4.2.1. Badania nad tekstami prozatorskimi z punktu widzenia lingwistyki tekstu i lingwistyki dialogu

Problematyka analizy tekstów literackich za pomocą instrumentarium lingwistycznego zajmowała mnie jeszcze przed uzyskaniem stopnia doktora, tym bardziej, iż w badaniach germanistycznych teksty literackie znajdują się raczej na obrzeżach zainteresowań lingwistów. Te zainteresowania znalazły swoje odzwierciedlenie w dysertacji oraz kilku artykułach, które powstały po publikacji monografii (II [a] 1) opracowanej na podstawie rozprawy doktorskiej [*Dialogische Kommunikation in Frage gestellt. Zur Gestaltung der Dialogizität in Prosawerken – exemplifiziert an ausgewählten Erzählungen von Arthur Schnitzler und Thomas Bernhard*]. W artykułach tych poruszam problem występowania dialogów w nowoczesnych dziełach prozatorskich, ważne aspekty tekstowości i dialogowości form dialogowych wplecionych w tekst narracyjny, statusu dialogu wpleczonego w narrację w tekstach literackich oraz jego cech charakterystycznych (por. załącznik 3, II [c] 3; II [c] 6). Teksty wspomnianego już austriackiego prozaika Thomasa Bernharda zainteresowały mnie także pod kątem pragmatyczno-komunikacyjnym i genologicznym. W kolejnym artykule *Dialogi u Bernharda – 'Mischtext', czy celowy zabieg stylistyczny?* (II [c] 4) zadałam sobie

dwa pytania, czy tworzone przez niego utwory, w których dialogi wydają się być wtopione w narrację, zdają się w tę narrację zanurzać i niełatwo stwierdzić, gdzie pojawią się ponownie, gdzie ponownie się 'wynurzą', są swego rodzaju montażami gatunków, czy mamy do czynienia z mieszaniem wzorców gatunkowych [Textmuster Mischung] w rozumieniu Ulli Fix (1997), czyli z postmodernistycznym sposobem komponowania tekstu i formułowania przekazu, czy może w tym wypadku mówić należy o celowym zabiegu stylistycznym. W opracowaniu dochodzę do konkluzji, iż strategia Bernharda w konstruowaniu tekstów jest strategią antagonistyczną do tych wykorzystywanych w rozumieniu propozycji Ulli Fix (1997). Podczas gdy wszystkie współczesne strategie tworzenia tekstu ukierunkowane na czytelnika opierają się na jasności wypowiedzi, przejrzystości, prostocie i wizualizacji, Bernhard zdaje się obierać strategię przeciwną do współczesnych tendencji, strategię polegającą na swego rodzaju antywizualizacji, na tuszowaniu myśli, przekazów, swojego przesłania. To jakby anty-działanie w świecie przepelnionym wizualizacją. Ostatecznie stwierdzam, iż zabiegi kompozycyjne Bernharda, jego sposób konstruowania wypowiedzi prozatorskich to raczej cecha stylu autora niż realizacja tendencji do mieszania modeli wzorców.

Ku problematyce badań tekstów literackich a raczej ku kwestiom, czy możliwe jest wspólne podejście do gatunków tekstów użytkowych i artystycznych oraz jakie szanse ma podejście integracyjne do wspomnianych kategorii zwracam się w artykule *Ist eine gemeinsame Herangehensweise im Hinblick auf Gebrauchs- und künstlerische Textsorten innerhalb der Textsortenforschung möglich? Überprüfung der Brauchbarkeit eines integrativen Konzepts* (II [e] 32). Jak wspominałam, germanistyczne badania nad tekstem prowadzone w ramach lingwistyki tekstu są od początku zorientowane na analizy tekstów użytkowych, jednakże od lat pojawiają się głosy (por. np. Adamzik 2001, Fix 2008), by analizami objąć także bardziej kompleksowe formy tekstów, w tym teksty literackie. Dotychczas jednak lingwistyka germanistyczna nie wysunęła konkretnych propozycji metodologicznych. Podejścia o charakterze integracyjnym uwzględniające teksty użytkowe i artystyczne można natomiast spotkać w podejściach polonistycznych. W artykule podejmuję próbę wykorzystania instrumentarium zaproponowanego przez Bożenę Witosz (2005) do analizy konkretnego tekstu literackiego w celu rozważenia, czy takie podejście mogłoby okazać się przydatne w wypracowaniu wspólnej metodologii dla tekstów użytkowych i artystycznych, a także, czy mogłoby mieć jakiekolwiek szanse powodzenia. W podsumowaniu uznaję propozycję Witosz za inspirującą na drodze do stworzenia integrującego modelu analizy tekstów użytkowych i literackich i postuluję włączenie jej do analiz germanistycznych.

4.2.2. Analizy kontrastywne i transfer wiedzy

Dużą część moich zainteresowań naukowych stanowią analizy kontrastywne prowadzone i prezentowane z myślą o problematyce wiedzy polonistycznej i germanistycznej w ich wzajemnej relacji oraz ich transferze, a także lepszym zrozumieniu i kreatywnym wyzyskaniu przez badaczy wymienionych obszarów wiedzy płynącej z obu kultur piśmienniczych.

Moje dążenia i zainteresowania naukowo-badawcze w tym zakresie znalazły odzwierciedlenie w licznych publikacjach autorskich i współautorskich, będących również wynikiem badań prowadzonych w ramach działalności w Ośrodku Badawczo-Dydaktycznego i Transferu Wiedzy *Tekst - Dyskurs - Komunikacja*.

Publikacją zwracającą uwagę i prezentującą na przykładach różnice w aparacie pojęciowym, odmienności w badaniach nad tekstem, a także rozbieżną etymologię oraz różne drogi badawcze w zakresie genologii lingwistycznej jest artykuł pt. *Czy „gatunek” to „rodzaj”? W gąszczu genologii polonistycznej i germanistycznej* (II [c] 5). Próbuję w nim zwrócić uwagę na fakt, iż transfer wiedzy pomiędzy badaczami różnych krajów jest niejednokrotnie bardzo utrudniony ze względu na spore trudności terminologiczne. I nie chodzi tu o problemy *stricte* translatorskie, lecz raczej te wynikające z rozbieżności w podejściu do poszczególnych problemów i pojęć lingwistycznych reprezentowanych przez przedstawicieli różnych kultur badawczych. Okazuje się, że wiele pojęć i terminów przy próbie ich zestawienia na tle analizowanych obszarów badawczych jest odmiennie pojmowanych przez wspomniane kultury badawcze i wymaga od zestawiającego je tekstologa obszernego opisu objaśniającego i interpretującego.

W artykule ukazuję problemy klasyfikacji tekstów, czy raczej trudności ich opisu w konfrontacji germanistyczno-polonistycznej, proponuję znalezienie punktów wspólnych w określaniu poszczególnych zjawisk i pojęć oraz prezentuję propozycje przekładu najważniejszych terminów z zakresu genologii lingwistycznej w oparciu o wnikliwą analizę obu kultur badawczych. Chodzi tu o próbę pewnej systematyzacji w celu uniknięcia nieścisłości terminologicznych oraz niewłaściwego rozumienia pojęć.

Przedstawiam ponadto różne drogi badawcze w zakresie genologii lingwistycznej w ujęciu kontrastywnym oraz ich znaczny wpływ na kształtowanie się i ugruntowanie poszczególnych pojęć i określeń terminologicznych. Nakreślam także najnowsze tendencje w obrębie germanistycznej genologii lingwistycznej z uwzględnieniem coraz wyraźniej artykułowanych postulatów podkreślających konieczność poszerzenia zakresu badań tejże dziedziny o teksty literackie (w podejściach polonistycznych jest to kwestia oczywista, gdyż tam teksty literackie zawsze były brane pod uwagę w analizach lingwistycznych), co w konsekwencji musi doprowadzić do konieczności podjęcia weryfikacji terminologicznych. Tekst został także przetłumaczony przez rosyjskich lingwistów na język rosyjski i opublikowany w roku 2015 w czasopiśmie *ЖАНРЫ ПЕЧИ* 1/11.

Kwestiom trudności transferu wiedzy pomiędzy kulturami poświęcony jest także artykuł *Przekład tekstu naukowego na tle lingwistycznych badań polonistycznych i germanistycznych* (II [c] 9) przygotowany współautorsko z Iwoną Szwed. Autorki publikacji uświadamiają i szczegółowo omawiają trudności związane z transferem wiedzy lingwistycznej, a także sposoby ich rozwiązywania w oparciu o przykłady empiryczne zaczerpnięte z monografii Bożeny Witosz *Genologia lingwistyczna. Zarys problematyki* (2005). Zwracamy w niej uwagę na trudności, na jakie napotkaliśmy podczas prac nad przekładem na język niemiecki przytoczonej monografii, prowadzonych w ramach grantu przyznanego ze środków NPRH na lata 2012-2014. Należy przy tym nadmienić, iż przygotowując artykuł, ale i wspomniany przekład, stawialiśmy sobie za cel przyczynienie się do rozwoju dialogu pomiędzy lingwistami w Polsce i w krajach niemieckiego kręgu kulturowego, a także pogłębienie znajomości dorobku polskiej genologii lingwistycznej

wśród czytelników niemieckojęzycznych. Artykuł stanowi ponadto źródło refleksji nad wieloma rozbieżnościami, ale i wspólnymi cechami rozwoju tekstologii na gruncie germanistycznym i polonistycznym.

Na kanwie rozważań na temat różnych dróg rozwoju tekstologii polonistycznej i germanistycznej i trudności związanych z trudami transferu wiedzy lingwistycznej pomiędzy polonistami i germanistami powstał kolejny artykuł we współautorstwie z Iwoną Szwed oraz kierownikiem grantu Zofią Bilut-Homplewicz: *Zwischen Bachtin und Beipackzettel: Polonistische Textsortenlinguistik in der Übersetzung für deutschsprachige Adressaten* (II [c] 17). W artykule zaprezentowano konsekwencje wynikające z innych tradycji badań nad tekstem, opierania się na odmiennych lingwistycznych modelach wiedzy w badaniach polonistycznych i germanistycznych, a także rozbieżności w obu obszarach w ramach genealogii oraz ich wpływ na recepcję wiedzy z tego zakresu w kraju o odmiennych tradycjach badawczych. W tym kontekście stawia się ponadto w omawianym artykule pytania o znalezienie najbardziej optymalnych rozwiązań w przekazie wobec dywergencji podejść pomiędzy polonistycznym a germanistycznym kręgiem badawczym, ale przede wszystkim o dostosowanie tego przekazu do czytelnika, dla którego punktem odniesienia są przede wszystkim teksty użytkowe i naukowe w badaniach germanistycznych.

Ponieważ badania nad stylem w podejściach germanistycznych i polonistycznych również nie przebiegają jednakowo, a samo pojęcie *styl* nie jest w obu obszarach badawczych jednakowo pojmowane, w publikacji *Gdzie krzyżują się drogi w polonistycznym i germanistycznym rozumieniu stylu?* (II [c] 19) podejmuję próbę ukazania cech wspólnych, ale i stwierdzenia rozbieżności w badaniach nad stylem w polskim i niemieckim obszarze językowym. Szczególny nacisk kładę na znalezienie i wykazanie analogii, zarówno w tradycji badań nad stylem, jak również w rozumieniu pojęcia *styl* w obu obszarach badawczych. W pracy opisuję ponadto różne tradycje badawcze oraz zmieniające się rozumienie terminu *styl* w ujęciu kontrastywnym, a także najnowsze tendencje, zwłaszcza w obrębie germanistycznych badań nad stylem.

Pozostając w kręgu badań stylistycznych, wymienię także publikację, skierowaną przede wszystkim do germanistów: *Wie werden Stil, Gattung, Text und Diskurs in der Polonistik positioniert? Grundbegriffe der Text- und Diskursforschung im deutsch-polnischen Vergleich – dargestellt aus dem Blickwinkel eines germanistischen Forschers* (II [c] 20), w której analizuję wzajemne zależności pomiędzy takimi kategoriami jak: styl, gatunek, tekst i dyskurs. Takie zestawienie wspomnianych kategorii dla germanisty niezaznajomionego z podejściami polonistycznymi w tym zakresie z pewnością będzie zaskakujące, dlatego też celowo w ramach kontrastywnych analiz interlingwistycznych konfrontuję analogiczne obszary badawcze w obu krajach, by zaprezentować i wyjaśnić ich osobliwości. We wspomnianym artykule stawiam sobie za cel ukazanie różnych zależności pomiędzy kategorią *styl* a podstawowymi wielkościami z zakresu badań nad tekstem i dyskursem, a mianowicie *tekstem, gatunkiem/rodzajem tekstu i dyskursem* w ich wzajemnych relacjach oraz przedstawienie i rozważenie ich w świetle tradycji i dociekań badawczych w obu analizowanych obszarach w celu wzajemnego zbliżenia obu kultur badawczych.

Stylowi i badaniom nad stylem z perspektywy germanistycznej poświęcone są także dwa artykuły, stanowiące swego rodzaju całość, przygotowane we współautorstwie z Zofią Bilut-Homplewicz: *Zwei polonistische 'Cicerone' durch die polnische Stilistik: Anmerkungen*

aus germanistischer Perspektive oraz *Stil, Diskurs und ihre relationale Positionierung – Anmerkungen zu zwei Vademekums der polonistischen Stilistik aus germanistischer Sicht* (II [c] 26; II [c] 27). Publikacje te ukazują kolejno rozwój oraz specyfikę polonistycznych badań nad stylem, prezentują najważniejsze cechy charakterystyczne dwóch sztandarowych przewodników po stylistyce polskiej, by następnie podjąć próbę naświetlenia z perspektywy germanistycznej zjawisk, problemów oraz kierunków rozwoju diskutowanych w artykułach obu tomów. W drugim z artykułów poddano analizie kontrastywnej wybrane aspekty lingwistyki polonistycznej i germanistycznej w ramach badań z zakresu kontrastywności interlingwistycznej, które w różnych obszarach badawczych znajdują się nadal w początkowej fazie rozwoju. Szczególną uwagę poświęcono relacyjnemu pozycjonowaniu stylu i dyskursu w wymienionych publikacjach polonistycznych z perspektywy badań germanistycznych. Przedyskutowano i objaśniono ponadto tło wzajemnych odniesień obu wymienionych kategorii z uwzględnieniem tradycji poznawczych tych obszarów badawczych.

Szczególny przykład analiz kontrastywnych stanowi artykuł II [c] 31 napisany we współautorstwie z Zofią Bilut-Homplewicz: *Kontrastywność interlingwistyczna w kontekście inspiracji tekstologicznych Marii Wojtak*. Rozpatrujemy w nim bowiem w aspekcie kontrastywności interlingwistycznej (por. Bilut-Homplewicz 2013) dorobek naukowy Marii Wojtak, porównując jej podejścia z podejściami germanistycznymi. Uwypuklamy przy tym przejawy dialogu w różnorodności tekstologicznych poszukiwań badawczych polskiej lingwistyki z podejściami germanistycznymi. W artykule czytelnik znajdzie także objaśnienia odnoszące się do rozumienia kontrastowania i kontrastywności w porównaniach międzyjęzykowych.

4.2.3. Kontrowersje gatunkowe

Zagadnienia, którymi zajmowałam się w tym zakresie, to głównie kwestie dotyczące trudności w określaniu przynależności gatunkowej konkretnych form tekstowych oraz tendencje do zmian adaptacyjnych czy też alternacyjnych (por. Wojtak 2004) w obrębie poszczególnych gatunków aż po przekształcenia hybrydalne² w poszczególnych realizacjach tekstowych, wpływające w konsekwencji na pewne, niejednokrotnie nawet znaczne, przekształcenia w obrębie gatunków.

W publikacjach: *Czy dziennikarze stosują alternacje i adaptacje, czy łamią kanony i mieszają wzorce? Gatunki prasowe w ujęciu kontrastywnym* i *Wariantywność gatunkowa w ujęciach kontrastywnych na przykładzie wybranych polskich i niemieckich tabloidów* (II [c] 13 i II [c] 11) analizuję dwa najbardziej poczytne dzienniki o tym samym profilu, ukazujące się w Polsce i w Niemczech. W pierwszym z nich konfrontuję dwie koncepcje odnoszące się do zmian gatunkowych wyrosłych na gruncie dwóch odmiennych tradycji badawczych z uwzględnieniem dywergencji terminologicznych oraz śledzę zasygnalizowane w nich tendencje poprzez analizę korpusu złożonego z polskich i niemieckich prasowych tekstów informacyjnych. W konsekwencji dochodzę do wniosku, iż zmiany w obrębie wzorców gatunkowych nie ograniczają się jedynie do pewnych zmian alternacyjnych i adaptacyjnych. Zauważone przeze mnie luźne kompozycje tekstowo-graficzne, łączące teksty reprezentujące różne gatunki w

---

² Terminu *hybryda* używam tu za Lenkiem (2012: 163) w jej szerokim rozumieniu jako wszelkiego rodzaju odstępstwo od kanonu.

koláže tekstowe w rozumieniu Fix, bardzo trudno, jeśli w ogóle jest to możliwe, przyporządkować gatunkowo. Nasuwa się zatem pytanie, czy nie mamy tu do czynienia z rodzajem/gatunkiem hybrydalnym? Chcąc określić stopień hybrydyzacji gatunków w obu analizowanych dziennikach, należy stwierdzić, iż odstępstwa od wzorców, od ich postaci kanonicznych, stają się normą. Niezmiernie trudno jednak precyzyjnie określić, z jakiego rodzaju odstępstwami od normy mamy w poszczególnych wypadkach do czynienia, gdyż wiele przekształceń w obrębie wzorców gatunkowych nie zostało jeszcze uchwyconych przez współczesny stan badań. W artykule II [c] 11 analizuję wspomniane już tygodniki pod kątem kompozycji łamiących kanon w rozumieniu Fix (1997: 97) poprzez tzw. 'montaże wzorców tekstu', 'mieszanie wzorców tekstowych', czy też 'łamanie wzorca'. W konsekwencji dostrzegam wyraźne zmiany gatunkowe w realizacjach tekstowych obu dzienników oraz fakt, że kod tekstowy z graficznym w pewien sposób „współpracują”, a nawet wzajemnie się dopełniają. Nie chodzi tu tylko o obraz, ale także o inne zabiegi graficzno-kompozycyjne. Ostatecznie wyróżniam trzy rodzaje powiązań tekstu z obrazem, a w konsekwencji formy dziennikarskie, które nazywam za Ulrichem Püschelem (1997: 38), jednakże w nieco innym kontekście, klastrami tekstowymi. Odkrywam także konstrukcje zbudowane w oparciu o pewien zestaw pytań nasuwających się w związku z jakimś wydarzeniem, na które czytelnik mógłby chcieć znać odpowiedź oraz przygotowanych przez dziennikarza odpowiedzi w formie cytatów, parafraz etc., których nie udaje mi się przyporządkować żadnemu gatunkowi tekstu, co potwierdza moje przypuszczenia o coraz większych odstępstwach od normy. Nie można bowiem w tym wypadku mówić ani o alternacjach, czy adaptacjach w rozumieniu Wojtak, ani też o kompozycjach kolażowych, czy mieszanii wzorców w rozumieniu Fix. Można natomiast opisywać tendencje obserwowane w prasie codziennej, gdyż z nich być może wykształcą się nowe gatunki prasowe, a my będziemy świadkami ich narodzin.

Trudne do rozstrzygnięcia kwestie gatunkowe w nowoczesnych tekstach prozatorskich podejmuję także w artykule II [c] 14. Rozważam w nim, do jakiego gatunku należy przyporządkować prozę galicyjską Martina Pollacka w *Po Galicji. O chasydach, Huculach, Polakach i Rusinach. Imaginacyjna podróż po Galicji Wschodniej i Bukowinie* oraz czy trudności z jej przyporządkowaniem wynikają z faktu, iż niektóre gatunki tekstów są kategoriami nieostrymi, czy może autor *Po Galicji* celowo, na wzór wielu współczesnych twórców, miesza gatunki, eksperymentuje z wzorcami tekstowymi, łamie reguły.

W publikacji *Galizische Kochkunsttraditionen damals und heute – linguistisch-diachronische Untersuchung von Kochrezepten* (II [c] 15) wraz ze współautorką Iwoną Szwed śledzę, sięgając po analizę diachroniczną, zmiany, jakie zaszły w gatunku tekstu *przepis kulinarny*, próbuję dociec, na ile stare przepisy mogą być nadal zrozumiałe i przydatne dla współczesnych czytelników, a także wskazuję uwarunkowane kulturowo i historycznie różnice językowe pomiędzy starszymi i nowszymi przepisami pochodzącymi z analizowanego przez nas regionu.

W publikacjach: *Der Nachruf in der polnischen und der deutschen Presse anhand der Texte um den Tod von Marcel Reich-Ranicki* (II [c] 23); *Wspomnienie pośmiertne – gatunek o wielu obliczach? Spojrzenie z perspektywy badań germanistycznych* (II [c] 21); *Kritischer Nachruf – eine neue Textsortenvariante?* (II [c] 25) przyglądam się z punktu widzenia genologii lingwistycznej znanemu jedynie czytelnikowi niemieckojęzycznego kręgu kulturowego *wspomnieniu pośmiertnemu* [niem. Nachruf]. W pierwszym tekście konfrontuję wskazany

gatunek z jego możliwymi odpowiednikami w języku polskim. Przeprowadzam analizę kontrastową tekstów, które ukazały się w prasie polskiej i niemieckojęzycznej po śmierci niemieckiego krytyka literackiego Marcela Reicha-Ranickiego pod kątem dywergencji i punktów stykowych oraz badam ich stopień skonwencjonalizowania, by ostatecznie stwierdzić istnienie znacznych różnic w sposobie realizacji tego typu tekstów, sposobie realizacji tzw. *Pietätsmaxime* [maksymy pietyzmu], a także zauważyć znacząco mniejszy stopień konwencjonalizacji w przypadku tekstów zaczerpniętych z prasy polskiej. Rozważania drugiego spośród wymienionych artykułów ogniskują się na kwestii statusu, wyróżników funkcjonalnych i tematycznych *wspomnienia pośmiertnego* oraz kwantyfikatorów definicyjnych tego gatunku. W tej publikacji, wykorzystując ustalenia badaczy niemieckojęzycznego kręgu kulturowego, podejmuję próbę wyróżnienia wariantów wspomnienia pośmiertnego na podstawie analizy tekstów zaczerpniętych z prasy polskiej. W pierwszej części artykułu przybliżam tradycje i stan badań nad wspomnieniem pośmiertnym w dociekaniach germanistycznych ze szczególnym uwzględnieniem ciągle jeszcze nielicznych podejść lingwistycznych. W dalszej części opracowania, korzystając z propozycji Stephana Steina odnośnie wariantów wzorca wspomnienia pośmiertnego oraz ustaleń Rolanda Kresty, analizuję polskie publikacje prasowe pod kątem makrostruktury i możliwych wariantów wspomnienia pośmiertnego opartych na maksymie „de mortuis nil nisi bene”, by ustalić, czy polskie teksty wspomnieniowe mieszczą się w ramach zaproponowanych przez niemieckich badaczy. W ostatnim z wymienionych tekstów rozważam możliwość wyróżnienia *krytycznego wspomnienia pośmiertnego*, często pojawiającego się w tytule licznych realizacji tekstowych w prasie niemieckojęzycznej, jako wariantu gatunku *wspomnienie pośmiertne*.

4.2.4. Dyskurs i jego analizy

Z pojawieniem się postulatów Ingo Warnke i Jürgena Spitzmüllera o konieczności rozszerzenia badań lingwistycznych o kategorie dyskursu moje zainteresowania badawcze poszerzyły się o zagadnienia związane z dyskursem.

Kluczową rolę w badaniach nad dyskursem inspirowanych rozważaniami Foucaulta odgrywają temat, aktorzy/podmioty w dyskursie a także wiedza i władza. Po lekturze biografii opublikowanej przez Artura Domosławskiego *Kapuściński non-fiction* oraz licznych reakcji prasowych wywołanych tym wydarzeniem dyskursywnym, szczególnie zainteresowało mnie zjawisko krytykowania, jego specyfika, mnogość oraz sposób realizacji, możliwość uchwycenia go jako zjawiska komunikacyjnego w dyskursie, a także relacja pomiędzy krytykowaniem, wiedzą i władzą w dyskursach.

W pierwszym artykule *Domosławski bohater czy bluźnierca? Krytykowanie w polsko-niemieckim dyskursie na podstawie tytułów artykułów prasowych* (II [c] 7) skupiłam się na możliwości uchwycenia krytykowania w dyskursie na małym wycinku nagłówków prasowych. Próba opisanie wspomnianej kategorii, pojmowanej wzorem Lenka jako podtyp działania językowego *wartościowanie*, za pomocą modelu zaproponowanego przez tego badacza, okazała się mało efektywna, gdyż już same nagłówki tekstów, nie mówiąc o bardziej rozbudowanych działaniach językowych, jako działania komunikacyjne wykraczały poza proste działania językowe, nie tylko ze względu na złożoną budowę, ale i z uwagi na liczne odniesienia intertekstualne, znacznie wpływające na recepcję danego komunikatu.

Kluczowym pojęciem w badaniach nad dyskursem jest także jego temat, gdyż to na podstawie wspólnego tematu pojedyncze wypowiedzi/teksty łączone są w dyskursy. Korpus, który zebrałam do rozważań nad krytykowaniem w dyskursie, posłużył mi tym razem jako inspiracja do prześledzenia w publikacji *Von Domoslawskis Skandalbuch zu Kapuścińskis Lebenslüge. Zur Entfaltung und Entwicklung eines Diskursthemas im medialen Diskurs um die Veröffentlichung von „Kapuściński non-fiction“* (II [c] 8) złożoności relacji tematu dyskursu w relacji do tematów cząstkowych, realizowanych w danym dyskursie. Kontrastywna analiza dyskursów medialnych w Polsce i krajach niemieckiego obszaru językowego wykazała, iż mimo że korpusy dyskursów tworzone były na podstawie kryterium tematycznego, faktyczne ich tematy wykazują zasadnicze różnice. W dyskursie niemieckojęzycznym nie dyskutuje się, wbrew pozorom, o biografii czy sposobie jej realizacji, a o kwestiach dotyczących etyki dziennikarskiej, podejściu Kapuścińskiego do prawdy i fikcji, czy też rzekomej agenturalnej działalności bohatera biografii. W konsekwencji mamy do czynienia ze swego rodzaju paradoksem, tematycznym odwróceniem przedmiotu dyskusji.

Podobnymi kwestiami we wspomnianym dyskursie zajmują się także w artykule *Was wird hier überhaupt kritisiert? Kritisieren im deutschen Pressediskurs zu „Kapuściński non-fiction“* (II [c] 10), analizując krytykowanie w kontekście aktorów/bohaterów dyskursu. Metoda, którą obieram do przeprowadzenia badań w tym zakresie to dyskursologiczna analiza nominacji i predykcji. Wychodzę przy tym od założenia Wenera Zilliga na temat warunków koniecznych, które muszą być spełnione, by można było mówić o krytykowaniu. Przeprowadzona analiza utwierdza mnie w przekonaniu, iż krytykowanie to jednak kategoria wykazująca znacznie większy stopień złożoności niż proste działanie językowe, że jego zasięg wykracza poza ustalenia Zilliga. Motywuje mnie tym samym do poszukiwania kolejnych dróg eksploracji i opisu krytykowania w dyskursie.

Kluczowymi dla dyskursu relacjami intertekstualnymi i znaczeniem wiedzy odbiorcy dla recepcji przez niego wypowiedzi/tekstów postrzeganych w kontekście dyskursu zajmuję się w publikacji *Wie viel Wissen wird einem Leser zugemutet? – einige Bemerkungen zu Wissensanforderungen im Kontext intertextueller Beziehungen in Presstexten* (II [c] 12).

Na dalszym etapie moich dociekań zwracam uwagę na relację pomiędzy lingwistyką tekstu a lingwistyką dyskursu oraz rolę tekstu w analizach drugiej ze wspomnianych kategorii. W kolejnej publikacji *Kilka refleksji na temat miejsca tekstu w germanistycznej analizie dyskursu* (II [c] 24) rozważam zatem kwestię, czy dyskurs jest kolejnym stopniem ewolucji tekstu jako jednostka wyższego rzędu, wskazuję na rolę tekstu w konstruowaniu dyskursów, jako na podstawową ich jednostkę oraz postuluję uwzględnianie lingwistyki tekstu jako inspiracji i cennego źródła metod, którymi z całą pewnością można się inspirować, szukając dróg analiz dyskursu.

Poszukując dróg eksploracji krytykowania w dyskursie, zwracam się ku sprawdzonym już sposobom analizy dyskursu, wypróbowując ich potencjał na zebranych i poszerzonym dodatkowo korpusie złożonym z tekstów medialnych. W wyniku rozważania kolejnych metod powstają publikacje II [c] 28; II [c] 30; II [c] 33 oraz II [c] 34. Zebrane zaś spostrzeżenia są źródłem inspiracji do zaprezentowania własnego sposobu opisu i analizy krytykowania w dyskursie, który zaproponowałam w przedstawionej do oceny monografii.

4.3. Udział w grantach/projektach badawczych

Od kilku lat aktywnie uczestniczę w projektach badawczych na uniwersytetach w Polsce i za granicą, których finansowanie odbywa się z różnych źródeł:

1. W latach 2009-2010 Zakład Teorii Komunikacji Językowej w Instytucie Filologii Germańskiej UR, którego byłam pracownikiem, realizował grant Fundacji Współpracy Polsko-Niemieckiej/Stiftung für Deutsch-Polnische Zusammenarbeit (nr dotacji: 11603/09/IF). Tytuł projektu: *Text und Stil/ Tekst i styl* (kierownik grantu prof. dr hab. Zofia Bilut-Homplewicz).
2. W roku 2013 wraz z dr Iwoną Szwed rozpoczęliśmy realizację projektu: Tłumaczenie na język niemiecki oraz publikacja niemieckojęzycznej wersji monografii Bożeny Witosz *Genologia lingwistyczna. Zarys problematyki*, na który otrzymałyśmy grant NPRH na lata 2013-2015 (nr grantu 31H 12 0038 81) (kierownik grantu prof. dr hab. Zofia Bilut-Homplewicz).
3. W roku 2012 uzyskałam grant (na lata 2013-2014) na międzynarodowy projekt badawczy pt. *Galizien – eine mitteleuropäische Kultur- und Gedächtnislandschaft* realizowany z naukowcami z Austrii i Niemiec, który finansowany był przez DAAD (Niemiecka Centrala Wymiany Akademickiej) (nr grantu: HE 109 6046); (kierownik grantu: Anna Hanus).
4. W latach 2013-2015 wraz z dr Ruth Maloszek realizowałam drugą część międzynarodowego projektu badawczego *Galizien – eine mitteleuropäische Kultur- und Gedächtnislandschaft*. Projekt realizowany był z naukowcami z Niemiec, Austrii, Belgii, Ukrainy. Na jego realizację uzyskałyśmy grant fundacji Deutsch-Polnische Wissenschaftsstiftung (DPWS)/Polsko-Niemiecka Fundacja na rzecz Nauki (PNFN) na lata 2013-2015 (nr grantu: HE 200207) (kierownik projektu: dr Ruth Maloszek).
5. W latach 2013-2015 jako partner naukowy brałam udział w projekcie *Lingwistyka mediów*, który był finansowany przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego (decyzja nr 6674/E-344/R/2013). Projekt realizowany był na Wydziale Filologicznym Uniwersytetu Wrocławskiego (kierownik projektu: dr Roman Opilowski).
6. W latach 2015-2017 Zakład Teorii Komunikacji Językowej w Instytucie Filologii Germańskiej UR realizował pod kierownictwem prof. dr hab. Zofii Bilut-Homplewicz i we współpracy z badaczami z ośrodków krajowych i zagranicznych (m.in. Uniwersytet w Helsinkach, Uniwersytet w Mannheim, Uniwersytet w Sofii, Uniwersytet w Bazylei) projekt *Medienlinguistik und Interdisziplinarität*. Jego owocem były dwie publikacje zbiorowe przedstawiające najnowsze wyniki badań z tego zakresu (por. II [b] 3; II [b] 4). Projekt został zrealizowany ze środków UR.

4.4. Stypendia zagraniczne i pobyty naukowo-badawcze:

- 06.2008 – 07.2008: Stypendium naukowe Ministerstwa Bawarii – Würzburg/Niemcy;
- 06.2009 – 07.2009: Stypendium Uniwersytetu Duisburg-Essen – Essen/Niemcy;
- 08.2010 – 10.2010: Pobyt naukowo-badawczy na Uniwersytecie Duisburg-Essen – Essen/Niemcy

4.5. Działalność w Ośrodku Badawczo-Dydaktycznym i Transferu Wiedzy *Tekst – Dyskurs – Komunikacja*

W roku 2011 na Uniwersytecie Rzeszowskim z inicjatywy prof. dr hab. Zofii Bilut-Homplewicz i prof. Wolfganga Heinemanna utworzony został Ośrodek Badawczo-Dydaktyczny i Transferu Wiedzy *Tekst – Dyskurs – Komunikacja*, którego jestem współzałożycielką. Celem ośrodka jest prowadzenie i popularyzacja badań naukowych z zakresów wymienionych w nazwie ośrodka oraz podejmowanie różnych związanych z tym form działalności, takich jak nawiązywanie kontaktów między różnymi pokoleniami badaczy w Polsce i za granicą, między poszczególnymi filologiami, a także filologiami a innymi dyscyplinami nauki. Moja praca w ośrodku sprowadza się do umożliwiania transferu wiedzy germanistycznej i polonistycznej oraz jej popularyzacji polegającej na:

- współpracy z badaczami z UR oraz z innych ośrodków;
- pracy w Komitecie konkursowym *Konkursu na najlepsze tłumaczenie tekstu naukowego*;
- przygotowywaniu tłumaczeń tekstów naukowych polskich lingwistów i językoznawców germanistycznych (por. zał. 3: II [e] 2, II [e] 5, II [e] 8, II [e] 10), w tym jednej monografii we współautorstwie z dr Iwoną Szwed (por. II [e] 1);
- przygotowywanie i tłumaczenie rozmów fachowych z naukowcami z kraju i zagranicy (por. zał. 3: II [e] 3, II [e] 4 II [e] 6, II [e] 11), zamieszczanych na stronie internetowej naszego ośrodka, najczęściej w języku niemieckim i polskim oraz w periodyku „tekst i dyskurs – text und diskurs“;
- współorganizacja wykładów gościnnych naukowców polskich i zagranicznych;
- organizacja i współorganizacja międzynarodowych konferencji pozwalających na wymianę doświadczeń pomiędzy polskimi i zagranicznymi naukowcami (por. zał 4);
- realizacja projektów badawczych pozwalających na transfer wiedzy lingwistycznej (projekty, granty, por. 4.3.).

4.6. Inna działalność naukowa i popularyzatorska

Od roku 2015 jestem członkiem kolegium redakcyjnego periodyku „tekst i dyskurs – text und diskurs”. Czasopismo, którego redaktorami naczelnymi są prof. dr hab. Zofia Bilut-Homplewicz (UR) i dr hab. prof. UW Waldemar Czachur wydawane jest wspólnie przez Zakład Językoznawstwa Germańskiego Instytutu Germanistyki UW i Ośrodek Badawczo-Dydaktyczny i Transferu Wiedzy *Tekst-Dyskurs-Komunikacja* na Wydziale Filologicznym UR.

W ramach popularyzacji polskiej poezji w niemieckojęzycznym kręgu kulturowym przetłumaczyłam i wydałam, wraz z dr Ruth Büttner (w wersji dwujęzycznej) zbiór poezji Janusza Szubera (por. zał. 3: II [e] 9). Obecnie, również z myślą o czytelniku niemieckojęzycznym, przygotowujemy ze wspomnianą tłumaczką oraz prof. dr hab. Zofią Bilut-Homplewicz antologię współczesnej poezji polskiej. Będzie to ponownie wydanie dwujęzyczne.

Literatura:

- ADAMZIK, KIRSTEN (2001): Die Zukunft der Textsortenlinguistik. Textsortennetze. Textsortenfelder. Textsorten im Verbund. W: Fix, Ulla / Habscheid, Stephan / Klein, Josef (red.): Zur Kulturspezifität von Textsorten. Tübingen, str. 15-30.
- BILUT-HOMPLEWICZ, ZOFIA (2013a): Prinzip Perspektivierung Germanistische und polonistische Textlinguistik – Entwicklungen. Probleme, Desiderata. Teil I: Germanistische Textlinguistik. Frankfurt / M.
- DIETZ, SIMONE (2000): Der Wert der Lüge. Über das Verhältnis von Sprache und Moral. Habilitationsschrift, Paderborn.
- FELDER, EKKEHARD (red.) (2006) Semantische Kämpfe. Macht und Sprache in den Wissenschaften. Berlin / New York.
- FIX, ULLA (1997): Kanon und Auflösung des Kanons. Typologische Intertextualität – ein "postmodernes" Stilmittel? Eine thesehafte Darstellung. W: Gerd Antos / Tietz, Heike (red.): Die Zukunft der Textlinguistik. Traditionen, Transformationen, Trends. Tübingen, str. 97-108.
- FIX, ULLA (2008): Texte und Textsorten: sprachliche, kommunikative und kulturelle Phänomene. Berlin.
- PÜSCHEL, ULRICH (1997): „Puzzle-Texte“ – Bemerkungen zum Textbegriff. W: Gerd Antos / Tietz, Heike (red.): Die Zukunft der Textlinguistik. Traditionen, Transformationen, Trends. Tübingen, str. 97-108.
- SANDIG, BARBARA (1979): Ausdrucksmöglichkeiten des Bewertens. Ein beschreibungsrahmen im Zusammenhang eines fiktionalen Textes. W: Deutsche Sprache 7, str. 137-159.
- SANDIG, BARBARA (1993): Zu einer Alltagsrhetorik des Bewertens – Negationsausdrücke und Negationsformeln. W: Heringer, Hans Jürgen/ Stötzel Georg (red.): Sprachgeschichte und Sprachkritik. Berlin / New York, str. 157-184.
- SANDIG, BARBARA (2003): Formen des Bewertens. W: Bobrowski, Ireneusz (red.): Anabasis. Festschrift für Krystyna Pisarkowa. Kraków, str. 279-287.
- WOJTAK, MARIA (2004): Gatunki prasowe. Lublin.
- ZHONG LIANMIN (1995): Bewerten in literarischen Rezensionen Linguistische Untersuchungen zu Bewertungshandlungstypen. Buchframe, Bewertungsmaßstäben und bewertenden Textstrukturen. Frankfurt / M. / Berlin / Bern / New York / Paris / Wien.
- ZILLIG, WERNER (1982) Bewerten. Sprechakttypen der bewertenden Rede. Tübingen.

Anna Jants